

M

oderná civilizácia vyžaduje od ľudí vysoký stupeň tvorivého myslenia. Avšak v každodennom živote sa takáto výchova často zanedbáva. Popritom vzniká nebezpečenstvo preťažovania žiakov množstvom informácií a vedomostí. Ak dieťa akýmkoľvek spôsobom

preťažujeme, obranné mechanizmy psychiky akosi vypínajú jeho pozornosť a ochromujú jeho vytrvalosť a vôľu pri plnení školských i domácich úloh. Tak sa stáva, že preťažený žiak v škole nedáva pozor, vyrušuje a neposlúcha. Problémy informačného preťažovania žiakov treba riešiť. Psychológovia zdôrazňujú predovšetkým výchovu detí k samostatnému mysleniu a tvorivosti aj na úkor informácií a vedomostí. Nadhodený problém pohotovo riešia v Sovietskom zväze napríklad v Novosibirsku a v Spojených štátoch na univerzite v Buffale.

Jedným z hlavných princípov tohto prístupu je požiadavka, aby deti predkladaným informáciám maximálne rozumeli, lebo len tak môžu pochopiť ich systém a plán. Napríklad: škola má dať žiakovi mapu a kompas, naučiť ho s nimi zaobchádzať a dať chuť do práce s nimi, vzbudiť o ne záujem. Potom už sám hľadá konkrétny „obraz sveta“ a cestu k nemu. Rodičia školu podporia, ak dieťaťu pomôžu orientovať sa v prírode pomocou vlastného kompasu, príp. neskôr aj podľa vlastnej mapy. Dieťa sa takto učí tvorivo čítať z mapy, učí sa vidieť pod značkami konkrétnu (terénnu) situáciu.

V poslednom čase sa však výchova tvorivosti, resp. tvorivosti myslenia dostala trochu ďalej zásluhou intenzívneho skúmania procesu tvorivého myslenia a analýzy jeho výsledkov. Proces sa skúmal najmä v troch oblastiach: tvorivosť umelecká, technická a vedecká. Práce priniesli základnú sumu poznatkov, ktorá umožňuje voliť program pre výchovu tvorivého myslenia. Konštatovalo sa, že len malá časť zručnosti a schopností týkajúcich sa tvorivého myslenia je dedičná. Väčšina sa získava učením a tréningom. Inak povedané, dedičnosť predstavuje akýsi základ, na ktorom sa stavia. Niektorí odborníci tvrdia, že originalita je vlastne naučená forma správania, ktorá sa nelíši v princípoch od iných foriem.

Výskumy potvrdili, že každý človek má schopnosť myslieť tvorivo, pravda, nie všetci ľudia v rovnakej miere. Rozlišujeme tvorivé myslenie, a k t u á l n e, ktoré sa pohotovo prejavuje, a tvorivé myslenie s k r y t é; ktoré pracuje pomalšie, resp. s určitým časovým oneskorením. Je viacero praktických rád ako si cvičiť schopnosť tvorivého myslenia. Žiaci majú napr. v diskusiách hľadať čo najviac spôsobov, ako riešiť určitú situáciu. Učia sa určiť presnú definíciu pojmu, stručne a presne vymedziť problém na diskusiu. Odhaľujú fažkosti pri používaní urči-

Výchova k mysleniu

tých princípov v praxi a pod. V ďalšom kurze sa učia správne posudzovať, vnímať situácie, myšlienky, ľudí a pod. Niektoré úlohy sú časovo vymedzené. V inom prípade žiaci riešia problém, pri ktorom sa im vopred naznačilo bežné riešenie, a hľadajú ďalšie možnosti, príp. lepšie spôsoby. V skupine, ktorá nebola takto cvičená, bol priemer množstva dobrých myšlienok 2,5 percenta na jeden problém, v skupine s cvičením dobrých riešení až 4,3 percenta.

V každodennom živote aj v našich rodinách nájde sa veľa príležitostí, ako upevňovať v deťoch návyky presne a stručne riešiť problémy. Rozvíjajme v nich teda vôľu samostatne myslieť a rozhodovať, lebo aj najjednoduchšia práca, ak nie je ešte zmechanizovaná, vyžaduje si tvorivé myslenie. Deti totiž prichádzajú do života s aktívnou a čínorodou povahou, a podľa toho sa už v útlom detstve správajú: — Ja sám! — nástojčivo hovorí chlapča, keď si zaväzuje šnúrkou na topánočke. — Ja sám! — trvá na svojom, keď zatĺkla klínce a opravuje hračku.

Sám! Nech to robí s námahou, nie veľmi pekne, ale zato svojimi rukami poháňanými umom. Slovom, nech to robí tvorivo.

Rozumný rodič a vychovávateľ takéto myslenie a konanie nepotláča, naopak, snaží sa dieťa preň nadchnúť, aby sa mu stalo základným životným pravidlom.

Aby sa tvorivému mysleniu darilo, treba preň vytvoriť dobré ovzdušie. Deti, ktoré pracujú v skupinách, treba naučiť prijímať kritiku. Tá ich však nemá odradiť od vymýšľania nových spôsobov riešenia situácií, ale povzbudiť ich tvorivé myslenie. Patrí sem napríklad metóda, kde jednotliví žiaci zo skupiny vyslovujú svoje nápady, a nikto ich nesmie za ne kritizovať.

Pre rodičovskú výchovu je tu dôležitá požiadavka podrobne si všímať reakcie detí na kritiku ich myšlienok, postojov, citov. Keď v diskusii dieťa kritizujeme, pre výchovu tvorivosti mali by sme kritiku stavať problémovo, aby dieťa svojou účasťou domyslelo navodenú myšlienku, a napokon ju považovalo za svoju.

Pre dobrú výchovu tvorivosti treba deti od malička uvedomene navykať na stresové podmienky duševnej práce. Najbežnejším stresom je čas. Niekedy odporúčame, aby dieťa malo hodinky na stole, aby si presne rozplánovalo čas na učenie a na prestávku. Ale nielen to! Treba, aby si vytvorilo na základe vlastnej skúsenosti plán učenia. Dieťa by malo poznať svoje základné parametre. Napr. za aký čas prečíta jednu stranu zábavnej knižky, alebo za aký

čas sa naučí predpísané učivo, koľko slov prečíta za minútu, koľko napíše, koľko jednoduchých príkladov vyráta a pod. Vo výcvikových programoch tvorivého myslenia diskutovali v skupinách o otázkach: Ako zjednodušiť prácu, čo a ako kombinovať, aby lepšie využili čas.

Dieťa si tvorivú prácu len vtedy obľúbi, ak má z nej dobrý, príjemný zážitok. Možno pri tom využijú súťaže, odmeny, dobrodružnosť (v škole, doma, v mládežníckych organizáciách). Dobrý pocit z práce treba umocňovať aj správnym odpočinkom, veselou náladou.

V každej rodine treba vytvoriť priaznivé podmienky pre tvorivé myslenie a konanie. Od rodičov si to však vyžaduje čas, premyslenú výchovu. Popri špeciálnych návykoch a zručnostiach treba vychovávať osobné črty, ktoré podmieňujú tvorivosť: sebakontrolu, zdravú túžbu po úspechu a aktivite, citlivosť, nezávislosť, otvorenosť, schopnosť správne sa orientovať... Patrí sem aj originalita (novosť myslenia), plynulosť a pohyblivosť myslenia.

Pre výchovu tvorivého myslenia v rodine sú určité pomôcky, ako napríklad magnetofón, gramofóny, premietacie filmové prístroje, hudobné nástroje, tabule, farby, plochy na maľovanie, farebné papiere, knihy, rozprávky atď. Rodičia by mali diskutovať s deťmi o televíznych programoch, usmerňovať ich, aby znázornili kresbou to, čo počuli. Osvedčujú sa kombinačné hry v skupine, konštrukčné hry technického rázu, zberateľské koničky, šach, dáma, mechanické hádanky, riešenia princípu fungovania hračiek a pod. Slovom, fantáziu, originalitu a iniciatívu detí neobmedzujeme, ale povzbudzujeme. Odporúčame však rozlišovať fantáziu „cielavedomú“, ktorou dieťa chce niečo „dosiahnuť“, od fantázie, ktorá je formou hry s myšlienkami, obrazmi. Prvý druh môžeme obmedzovať, druhý podporovať, provokovať a vytvárať preň priaznivé podmienky. Ukázať deťom, že prijímame ich spôsob hry.

Dospelí však často namietajú, že na takúto výchovu nemajú čas. Klameme sami seba, keď hovoríme, že zháňame hmotné statky pre deti. Zháňame sa po aute, dome, chatách, ale zabúdame, že toto všetko má byť prostriedkom k tomu, aby sme splnili jedno zo svojich základných poslání: správne vychovávali deti. Veľa ráz z týchto prostriedkov pre šťastie detí robíme cieľ, a zabúdame, že veci nám majú slúžiť, a nie vládnuť nad nami. Keby sme si uvedomili tento fakt, iste by sme si našli viac času pre výchovu svojich detí.

PhDr. MIRON ZELINA

